

THE IMPACT OF THE SYRIAN PROBLEM ON THE RELATIONS BETWEEN TURKEY AND THE UNITED STATES

Shakhzod N. Akhmatov

Intern teacher

Department of History, Culture, Politics and Economy of Turkic Peoples

Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Turkey, USA, Middle East, Syria, Arab Spring, Syrian problem, ISIS, B. Assad regime, NATO.

Received: 08.10.23

Accepted: 10.10.23

Published: 12.10.23

Abstract: Security in the Middle East region is of great importance in the region and globally. It is analyzed that Turkey and the USA have established close cooperation within the Syrian problem, which is one of the main problems in the Middle East region.

SURIYA MUAMMOSINING TURKIYA VA AQSH MUNOSABATLARIGA TASIRI

Shaxzod N. Axmatov

stajor-o 'qituvchi

Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodi kafedrası

O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Turkiya, AQSH, Yaqin Sharq, Suriya, Arab bahori, Suriya muammosi, ISHID, B. Asad rejimi, NATO.

Annotatsiya: Yaqin sharq mintaqasidagi xavfsizlik ushbu mintaq va global miyosda juda ahamiyat kasb etadi. Yaqin sharq mintaqasidagi asosiy muammolardan biri bo'lmish Suriya muammosi doirasida Turkiya va AQSh yaqin hamkorliklarni yo'lga qo'yganligi tahlil etilgan

ВЛИЯНИЕ СИРИЙСКОЙ ПРОБЛЕМЫ НА ОТНОШЕНИЯ ТУРЦИИ И США

Шахзод Н. Ахматов

Преподаватель-стажер

Кафедра истории, культуры, политики и экономики тюркских народов

Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Турция, США, Ближний Восток, Сирия, Арабская весна,

Аннотация: Безопасность в регионе Ближнего Востока имеет огромное значение

сирийская проблема, ИГИЛ, режим Б. Асада, НАТО.

как в регионе, так и во всем мире. Анализируется, что Турция и США наладили тесное сотрудничество в рамках сирийской проблемы, которая является одной из главных проблем в ближневосточном регионе.

KIRISH

AQSh va Turkiya o'rtasidagi hamkorlik yaqin ittifoqchilik munosabatlariga asoslangan bo'lib, ilk munosabatlar 1831-yilda AQSh va Usmoniy imperiyasi o'rtasida o'rnatilgan. Turkiya Respublika deb e'lon qilinganidan so'ng AQSh va Turkiya o'rtasidagi diplomatik aloqalar 1927-yil o'rnatilgan. Ikkinchi jahon urushidan so'ng ikki tomonlama munosabatlar faollashgan. Natijada 1947-yil 12-iyulda Iqtisodiy va texnik hamkorlik to'g'risida hamkorlik to'g'risida Shartnoma imzolandi.

Sovuq urush davomida AQSh-Turkiya aniq strategik munosabatlarga ega edi. AQSh Yaqin Sharqdagi geosiyosiy ta'sirini saqlab qolish va SSSRga qarshi kurashda Turkiyaning asosiy geosiyosiy tayanch sifatida ko'rdi. 1947-yilda SSSRning Yaqin Sharqqa chiqishini kesib qo'yish maqsadida Trumen doktrinasida doirasida Turkiya va Graseyaga 400 mln. Dollar miqdorida yordam ko'rsatildi. Shu bilan birga Turkiya NATO a'zoligiga qabul qilindi va Turkiyaning Injirlik harbiy bazasiga strategik atom quroliga ega raketalar joylashtirildi.

Biroq "Sovuq urush" tugaganidan keyingi davrda Turkiyaning AQSh uchun geostrategik ahamiyati bahslik masalaga aylandi. Ayrim ekspertlar endilikda Turkiyaning geosiyosiy o'rnini yo'qqa chiqarishdi. AQSh va Yevropa Turkiyaga ittifoqchi sifatida qarashni davom ettirdi, biroq ittifoqning sababi noaniq bo'lib qoldi. So'nggi-yillarda Yaqin Sharqda geosiyosiy raqobatning jadallashuvi, Rossiyaning Suriyadagi harbiy harakatlarda 2015-yilda faol ishtirok etishi, Qorabog' va Ukraina, Liviya nizolari fonidan Turkiyaning AQSh uchun ahamiyatili ekanligi namoyon bo'lmoqda.

AQSh uchun Turkiya barqarorlikni ta'minlash va Iroqdan chiqish bo'yicha har qanday strategiyada muhim rol o'ynaydi. Turkiya va AQSh manfaatlari keng miqyosda bir-biriga mos keladi, ikki tomonlama munosabatlar xavfsizlikka katta e'tibor qaratmoqda.

2011-yil Yaqin Sharqda yuz bergan "Arab bahori" natijasida Suriyada murakkab geosiyosiy vaziyat yuzaga keldi. 1970-yildan buyon hokimiyatda bo'lgan alavitlar e'tiqodiga ega Asadlar sulolasi (Xofiz va Bashir)ga qarshi Suriyada ichki noroziliklar shakllandi va tez orada bu qurollik to'qnashuvlarni yuzaga keltirdi. Endilikda Suriya nizosiga jalb etilgan tomonlar AQSh, Rossiya, Turkiya va Eron hamda Isroil, Saudiya Arabiston va Yevropa Ittifoqi o'z geostrategik maqsadlarini belgilashga intilishdi.

Ta'kidlash joizki, Suriya Arab Respublikasi (SAR) hududida fuqarolar urushi boshlanganidan buyon Amerika Qo'shma Shtatlari va Turkiya Respublikasi Suriyada hukumatning o'zgarishi va prezident Bashar al-Assadning iste'foga chiqishining faol tarafdori bo'lib kelmoqda. "Suriya muammosi"ni siyosiy yo'l bilan hal qilish yo'llarini izlash Turkiya-Amerika hamkorligi uchun keng imkoniyatlar ochdi. Turkiya va AQSh namoyishchilar bilan hukumat kuchlari o'rtasidagi to'qnashuvlar diqqat bilan kuzatdi. Suriya davlati va umuman mintaqadagi voqealar Turkiya-AQSh munosabatlarinida yangi davr, hamkorlik va o'zaro ishonchni tiklash uchun ijobiy omil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Biroq, ushbu holat haligacha to'liq amalga oshmadi.

1980-yillardan beri AQShning Suriyaga nisbatan siyosati quyidagilarga qaratilgan:

- Suriyaning Hizbulloh va Falastin ekstremistlarini qo'llab-quvvatlashini to'xtatish;
- Isroil bilan tinchlik muzokaralarini rag'batlantirish;
- Suriyaning kimyoviy va yadroviy qurollari bilan shug'ullanishini oldini olish.

Biroq, AQSh Suriyadagi mojaroni AQSh xavfsizligiga to'g'ridan-to'g'ri tahdid sifatida emas, balki ko'proq insonparvarlik muammosi deb hisoblaydi. Suriyadagi tartibsizliklar AQSh milliy manfaatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin, xususan, terrorizmga davlat homiyligiga chek qo'yish, noqonuniy qurollari tarqalishini cheklash, inson huquqlari va taraqqiyotini qo'llab-quvvatlash muhim sanaladi.

ASOSIY QISM

AQSh va Turkiya munosabatlarida Suriya muammosi bir qator tadqiqotlarning asosiy obektlaridan hisoblanadi. Shu bilan birgalikda Yaqin Sharq mintaqasidagi davlatlarning tashqi siyosatiga bevosita bog'liq bo'lib bu mavzu doirasida turkiyalik tadqiqotchilar va dunyo hamjamiyatidagi yetuk olimlar mavzu bilan bog'liq bir qancha izlanishlar olib borgan va o'rganilgan. Mazkur maqolada bir qator: tarixiylik, kontent. ivalent, qiyosiy tahlil, omilliy tahlil metodlaridan foydalanilgan.

AQSh bilan barqaror va keskin munosabatlar har doim Turkiya tashqi siyosatining markaziy jihati bo'lib kelgan. Har ikki davlatning xavfsizlik ustuvorliklari uzoq vaqtdan beri birbiriga kuchli bog'liq bo'lib kelgan, Turkiya Ikkinchi jahon urushi tugaganidan beri AQShning "strategik hamkori" sifatida harakat qilmoqda, Bolqon, O'rta dengizi kabi mintaqalar Amerika va Turkiya mintaqaviy xavfsizlik strategiyalari bilan bog'langan. AQSh Turkiyani Suriya ichida xavfsiz hudud yaratish rejalariga jalb qilishi kerak. Shunga o'xshab, Turkiya AQShni printsiptial ravishda ushbu tashabbusni bajarishga ishontirishi kerak. Bu qochqinlar muammosining yagona chorasi. Shu bilan birga, AQSh Turkiyaning maqsadlarini tushunish va chegaradagi Suriya

inqirozi bo'yicha umumiy asos yaratish uchun Turkiyani vazirliklar darajasidagi uchrashuvlarni kengaytirish kerak.

Bugungi kunda Turkiya va AQSh Suriya masalasida umumiy va xususiy pozisiyalarga ega. Ikki davlat Suriya inqirozining dastlabki davrida Suriyada B.Asad rejimining ketishini faol qo'llab-quvvatladi. Suriya inqirozi masalasida, dastlab AQSh ham, Turkiya ham bunga Tunis, Misr va Liviyadagi avvalgi inqilob prizmasi orqali qaradi. Suriya inqirozi tezda sof ichki mojarodan xalqaro inqirozga aylanib ketdi. Inqiroz fonida Eron va Fors ko'rfazidagi arab davlatlari o'rtasidagi mintaqaviy raqobat, Rossiyaning Yaqin Sharqda qolgan ta'sirini saqlab qolishga intilishi va Isroil xavfsizligi kabi boshqa mintaqaviy muammolarni yanada kuchaytirdi. Turkiya hamkor sifatida AQSh B.Asadni hokimiyatdan ag'darish yo'lini tanlasa, AQSh Iroqda barqarorlikni ta'minlashda ISHIDga qarshi kurashda osonroq bo'ladi deb hisobladi. Turkiya Iroq va Suriya bilan chegaradosh bo'lgan yagona NATO ittifoqchisi bo'lgani uchun Turkiya Suriya majorasida ishtirok etmasligi yoki xohlamasligi Suriyaga nisbatan har qanday strategiyani murakkablashtiradi. Demak, Suriya majorasida ikki davlat ham o'zaro hamkorligi geosiyosiy zarurat sanaladi.

Qo'shma Shtatlar va Turkiya "Suriya muammosini xalqarolashtirish" va muxolifatni qo'llab-quvvatlashni faollashtirdi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti va Arab Davlatlari Ligasidan Bashar al-Assad hukumatiga maksimal darajada siyosiy bosim o'tkazish uchun faol foydalanildi. 2012-yil fevral oyida BMT Xavfsizlik Kengashining Suriyaga nisbatan qo'shimcha sanksiyalar joriy etish to'g'risidagi rezolyutsiyasiga ovoz berishda Rossiya va Xitoy yana veto huquqidan foydalanganidan so'ng, AQSh va Turkiya boshqa davlatlar bilan birgalikda "Suriyaning do'stlari" guruhini tuzdilar. Ishtirokchilarning tor doirasiga qaramay ittifoqchilar uchrashuvlari 2014-yilgacha muntazam bo'lib, Suriyadagi vaziyat bo'yicha Turkiya-Amerika hamkorligi uchun BMTdan tashqari muqobil platformaga aylandi.

Shu bilan birga, 2012-yil boshidan Turkiya Suriya shimolida "xavfsizlik zonasi" deb ataladigan hududni yaratish tashabbusini o'z qo'liga ola boshladi. U Aazaz-Jarabulus chizig'i bo'ylab demilitarizatsiyalangan, parvozlar taqiqlangan hududni tashkil etishni nazarda tutgan, ammo ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sohalarida yanada kengroq vazifalar qo'yilgan. Xususan, Turkiyada joylashgan qochqinlarni joylashtirish va Suriya muxolifati, jumladan qurolli muxolifatni birlashtirish. Ko'rib chiqilayotgan hududda kurdlar ham yashaganini hisobga olsak, rejaning amalga oshirilishi Anqaraga Suriya shimolida o'z pozitsiyalarini mustahkamlashga urinishlarini to'xtatish imkonini beradi. Bundan tashqari, Anqara loyihasi Vashington tomonidan qo'llab-quvvatlanmadi, chunki bu tarzda boshqa davlat suverenitetini buzish xavfi katta edi. AQSh xalqaro huquqni buzganlikda ayblanmaslik va B.Assad hukumati qo'shinlari bilan

to'qnashuvlarga yo'l qo'ymaslik uchun "uchish taqiqlangan hudud"ni tashkil etishga rozi bo'lmadi. Shunga qaramay, Turkiya rahbariyati o'z rejasini amalga oshirishda qat'iy turdi.

Suriya inqirozining dastlabki davrida AQSh prezidenti B.Obama va Turkiya Bosh vaziri R.T.Erdo'g'on Suriya prezidenti Bashar al-Assad boshchiligidagi Suriya hukumati o'z xalqiga qarshi zo'rvonlikni zudlik bilan to'xtatishi kerak degan fikrga qo'shildi. Turkiya, o'z navbatida, jahon hamjamiyatini Suriya rahbariga mamlakatdagi dolzarb muammolarni mustaqil hal qilish imkoniyatini berishga chaqirdi. Suriyadagi keng islohotlarni qo'llab-quvvatladi. 2011-yil avgust oyida Anqara Suriya hukumati bilan muloqotni to'xtatdi. Buning ortidan AQSh prezidenti B.Obama rasman Suriya prezident Bashar al-Assadni iste'foga chiqishga chaqirdi. Turkiya hokimiyati ham Suriya rahbarining ketishini talab qila boshladi. 2011-yil sentyabr oyi oxirida R.T.Erdog'an, Nyu-Yorkda B.Obama bilan uchrashuvi chog'ida o'z mamlakatining Suriya bo'yicha Amerika pozitsiyasi bilan birdamligini e'lon qildi. "Suriya hukumatiga bo'lgan ishonchimiz so'ndi... Biz buni bunga olib kelmoqchi emas edik, lekin Suriya rahbariyati bizni bu qarorga majbur qildi", deb tushuntirdi Turkiya rahbari.

Suriyada hukumat va nodavlat kuchlar o'rtasidagi qurolli qarama-qarshilik fonida AQSh va Turkiya o'rtasidagi hamkorlik harbiy sohada ham faollashdi. Biroq, sheriklar buni ochiq e'lon qilishmadi. Ko'p narsa anonim manbalar yoki matbuotga tushgan razvedka ma'lumotlaridan, ko'pincha G'arbda ma'lum bo'ldi. Masalan, 2012-yilning yozida Amerika matbuoti Anqara va Vashingtonning Suriya muxolifatiga "siyosiy bo'lmagan" yordam ko'rsatayotgani haqidagi ba'zi tafsilotlarni e'lon qildi.

2012-yil iyul oyi oxirida Reuters agentligi Turkiya Saudiya Arabistoni va Qatar bilan birgalikda Suriya bilan chegaradan taxminan 100 km uzoqlikda yashirin baza tashkil qilgani haqida xabar bergan edi. Ushbu bazaning Amerika rasmiylari va maxsus xizmatlari o'rtasidagi aloqaga Injirlik havo bazasining uzoq-yillar davomida AQSh va NATOning harbiy strategik ob'ekti bo'lib xizmat qilgan Adana shahrida joylashgani yordam berdi. Shu bilan birga, Amerika razvedkasi barcha ishlarni faqat vositachilar orqali olib bordi. Aynan ular, aytilishicha, "qurolga kirish va ularni ta'minlash yo'llari" ni nazorat qilganlar.

NATO doirasidagi hamkorlik Suriya bo'yicha AQSh-Turkiya hamkorligining yana bir jihatiga aylandi. 2012-yilning kuzida qo'shni davlat hududidan otilgan artilleriya snaryadlarining portlashi bilan bog'liq bir necha hodisalardan so'ng Turkiya Buyuk Millat Majlisi navbatdan tashqari yig'ilishida Suriyaga qarshi transchegaraviy harbiy amaliyotlar o'tkazishga ruxsat bergan edi. Turkiya armiyasi o'zining aviatsiya, artilleriya va zirhli bo'linmalarini chegaraga jamlay boshladi. Biroq Turkiya qurolli yurish boshlamadi; u NATO ittifoqchilariga murojaat qildi. Alyans sobiq Bosh kotibi A.F.Rasmussen, tashkilotning "NATO

a'zosi sifatida Turkiyani himoya qilish" uchun Vashington shartnomasining 5-moddasiga muvofiq harbiy harakatlar rejasi borligini ma'lum qildi. Shu bilan birga, Bosh kotib Suriyadan Turkiyaga qarshi dushmanlik harakatlarini bas qilishni talab qildi. 2012-yil dekabrda Anqaraning Patriot zenit-raketa komplekslarini joylashtirish haqidagi iltimosi qanoatlantirilgan. Kelgusi-yil boshida Gaziantepga ikkita Amerika batareyasi joylashtirildi.

Suriya atrofidagi vaziyat B.Obama prezidentligida yangi muddat boshlanishi bilan ham diqqat markazida qoldi. Turkiyada Qo'shma Shtatlar bundan buyon Suriyaga nisbatan qat'iyroq harakat qiladi degan umidda edi. Amerika davlati rahbarining Turkiya Bosh vaziri R.T. Erdog'an 2013-yil may oyida buning aksini ko'rsatdi. U matbuot anjumani bilan yakunlandi, unda B.Asadning ketishiga erishish va'dasidan tashqari, Suriya yo'nalishi bo'yicha qanday aniq choralar ko'rilishi haqida aniq tushuntirishlar berilmagan. Hatto Turkiya uchun juda dolzarb bo'lgan "xavfsizlik zonasi" yaratish masalasi ham ko'tarilmadi. B. Obamaning o'zi ham "Suriyada [rivojlangan] g'ayrioddiy shafqatsiz va og'ir vaziyatdan chiqishga yordam beradigan sehrli formula yo'qligini" tan oldi. Turkiya bosh vaziri "Suriya muammosi"ni hal qilishning maqbul yo'lini topish zarurligiga rozi bo'ldi. Xalqaro bosim, muxolifatni qo'llab-quvvatlash va Suriyaning siyosiy kelajagi haqidagi so'zlar bilan bir qatorda "yerda joylashgan va Asad rejimidan o'zini himoya qiladigan Suriya muxolifati salohiyatini kuchaytirishni davom ettirish zarurligi" haqida tezis tinglandi. Ushbu uchrashuvdan bir oy o'tgach, matbuotda Turkiya va AQShning Suriya Ozod Armiyasi askarlariga yordami haqida ma'lumot paydo bo'ldi. Aytilishicha, 2013-yil iyun oyida B. Obama Suriya isyonchilariga qurol-yarog' o'tkazishga ruxsat bergan, bu esa Qo'shma Shtatlar Asad hukumati muxolifatga qarshi kimyoviy qurol qo'llaganiga oid "ishlab chiqaruvchi dalil"ni olganidan keyin sodir bo'lgan.

Terrorizmga qarshi kurashishni mintaqaviy siyosatining asosiy maqsadlaridan biri deb e'lon qilgan Prezident Barak Obama boshchiligidagi AQSh ma'muriyati Suriya va butun Yaqin Sharqdagi kuchlarning o'zgarishiga javob berish zarurati bilan duch keldi 2014-yil sentabrda AQShning "keng qamrovli va barqaror aksilterror strategiyasi" e'lon qilingan edi. Uning maqsadi "IShIDni zaiflashtirish va uni butunlay yo'q qilish" edi. Suriya masalasiga kelsak, Prezident Barak Obama Qo'shma Shtatlarning asosiy vazifasini belgilab berdi: Suriya muxolifatiga IShIDga qarshi kurashda harbiy yordam ko'rsatish, shu bilan birga "Suriya muammosi" ga siyosiy yechim izlash. Shunday qilib, Amerika hukumati Suriya urushidagi asosiy dushmanini aniqladi.

Ekstremistik tashkilotlarning kuchayishi bilan AQSh va Turkiya o'rtasidagi Suriya yo'nalishidagi qarama-qarshiliklarning asosiy yo'nalishi ham belgilab olindi. Manfaatlar to'qnashuvi 2014-yil sentabr oyida AQSh ma'muriyati tashabbusi bilan "Islomiy davlat"

terrorchilik faoliyatiga qarshi kurash bo'yicha xalqaro koalitsiya tuzilgani haqida e'lon qilinganidan keyin yaqqol namoyon bo'ldi. Bunday koalitsiyada ishtirok etish Turkiya uchun ustuvor vazifa emas edi. Bu amerikaliklar va ularning ittifoqchilari Turkiya hududidagi muhim harbiy ob'ektlarga, xususan, Injirlik aviabazasiga kirishdan mahrum bo'lganini anglatardi.

Turkiya Respublikasi uchun ustuvor vazifa kurd qurolli tuzilmalari faolligi yuqori bo'lgan Suriyaning shimoliy hududlarida o'z ta'sirini kuchaytirish edi. Shu bilan birga, Turkiya rahbariyati Vashingtonning suriyalik kurdlar va ularning jangovar bo'linmalarini qo'llab-quvvatlash zarurligi haqidagi fikriga qo'shilmadi. 2014-yilning ikkinchi yarmidan buyon amerikaliklarning Suriyadagi "Islomiy davlat"ga qarshi asosiy hamkorlari bo'lgan "Xalq o'zini-o'zi mudofaa kuchlari" edi. O'z navbatida Turkiya Ozod Suriya armiyasini asosiy muxolif kuch sifatida ko'rdi, uning tarkibiga Suriya Qurolli Kuchlaridan dezertirlar bilan birga turkmanlar ham kirdi. Biroq, I.A.Svistunovanning so'zlariga ko'ra, o'sha paytgacha OSA shu qadar yuqori samaradorlik ko'rsatmagan ediki, kurdnlarni Vashingtonning Suriyadagi ittifoqchilari sifatida almashtirishga imkon beradi.

Turkiya va AQSh o'tasida Suriya masalasidagi muammolar. Suriya inqirozi AQSh-Turkiya munosabatlariga katta tanglik keltirmoqda. Sababi, ikki davlat tashqi siyosatida Suriya inqirozi bilan bog'liq ustuvorliklarning turlichaligi ekanligidadir. Turkiyaga siyosati Suriya rejimini yiqitishga qaratilgan bo'lsa, AQSh o'z siyosatini IShIDga qarshi kurashga qaratgan. Suriyadagi har qanday tartibga solishda ikkala davlat ham bir-biriga muhtoj. AQShning Suriyaga nisbatan siyosati IShID va IShIDga qarshi koalitsiyaga qarshi kurash atrofida kechmoqda. Turkiya esa B.Asad rejimini yengishga e'tibor qaratmoqda. Har ikki davlatning ustuvorliklari va siyosati turlicha. Har ikki davlatning siyosati turlicha bo'lgan holatlar bo'lgan. Masalan, 2014-yilning 4-5-sentabr kunlari bo'lib o'tgan NATOning Uels sammitida IShIDga qarshi koalitsiya tashkil etilishi, Turkiya koalitsiyaga qo'shiladigan asosiy davlatlardan biri sifatida kiritilgan edi. Biroq Jiddadagi deklaratsiyani imzolamaydi. Xuddi shunday, Turkiya koalitsiya kuchlariga Injirlik havo bazasiga kirishga ruxsat bermadi. Turkiya o'z manfaatlarini hisobga olinmagan bunday bu noaniq munosabatni ataylab qilingan deb qabul qildi. Shuningdek, boshqa tomondan Turkiya IShID nishoniga aylanib qolishdan qocha oldi va g'arb ittifoqi ichida o'z o'rniga ishonch hosil qildi. Har ikki davlat qarama-qarshi yo'nalishda bo'lib tuyulgan yana bir voqea, Turkiyaning qarshiliklariga qaramasdan AQShning PYDga to'g'ridan-to'g'ri yordam ko'rsatishi. Bu ikki davlat o'rtasida kelishmovchilikni keltirib chiqardi. AQShning PYD bilan hamkorligi Turkiya tomonida chuqur ishonchsizlikni keltirib chiqardi. Turkiya IShID va B.Asad masalalarining bitta muammo sifatida ko'rib chiqilishini istaydi, ammo AQSh bu talablarni

qabul qilmadi. Xuddi shunday, Turkiyaning uchish taqiqlangan hududni amalga oshirish rejalari ham AQSh rasmiylari tomonidan ijobiy qabul qilinmadi.

Suriya masalasida AQSh-Turkiya konsensusi mavjud emasligi, AQSh tomonidan Turkiyaga bosimni kuchaytirdi. Bu Turkiyada Amerikaga qarshilikni kuchaytirishi mumkin. Shuningdek, arman genosidi masalasi AQSh tomonidan qo'llab-quvvatlansa, bu ham munosabatlarni taranglashtiradi. Shuningdek, Turkiya tomonidan Fatihulloh Gulenni ekstraditsiya qilish haqidagi talabi bugungi kunga qadar bajarilmayapti. Turkiya AQSh va NATOning B.Asad rejimini ag'darishda aralashish yoki hatto Turkiyaga yordam bera olmasligidan qoniqmayapti. Buning sababi shundaki, AQSh ma'muriyati B.Asadni qurol orqali etkazishni endilikda o'zining hayotiy manfaatlarini daxldor deb hisoblamaydi.

Ta'kidlanishicha, Turkiya ISHIDga nisbatan yumshoqligicha qolmoqda va ISHID Turkiyadan yordam oladi degan fikr mavjud. Turkiya siyosatiga kelsak, kuzatuvchilar Turkiya Suriya bo'yicha AQSh o'zining kelajakdagi rejalarini aniq aytmaguncha Turkiya Suriya bo'yicha hozirgi siyosatini davom ettiradi, deb hisoblaydi. Shuningdek, Turkiya AQShning vaqti kelib B.Asadni qabul qilishi mumkinligidan xavotirda. Ba'zilar, Turkiyaning ISHIDga qarshi kurashdagi pozitsiyasi to'g'ri, chunki hukumat bu urushga kirishni istamaydi, bu Turkiya uchun juda chigal bo'ladi deb hisoblaydi. Masalan, Siyosiy, Iqtisodiy va Ijtimoiy Tadqiqotlar Jamg'armasining (SETA) tashqi siyosat bo'yicha direktori Ufuk Ulutash Turkiyaning ISHIDga qarshi siyosati to'g'ri ekanini ta'kidlaydi. Uning ta'kidlashicha, AQSh boshchiligidagi operatsiya aniq muvaffaqiyatsiz. Koalitsiya noto'g'ri strategiyani amalga oshirmoqda va Turkiya buning bir qismi bo'lmasligi kerak.

AQSh-Turkiyaning Suriya bo'yicha hamkorligi Turkiya nuqtai nazaridan samarali bo'lmadi. Inqiroz Turkiya uchun moliyaviy, insoniy va diplomatik xarajatlarni oshirdi. AQSh "orqadan yetakchi" yondashuvni qo'llamoqda. Shuningdek, AQSh tomonidan Suriya muxolifatiga ko'proq yordam berishni istamagani kuzatildi, bu esa Turkiyani AQSh bilan Turkiya hamkorligining chuqurligini shubha ostiga qo'ydi. Suriyadagi chegaradagi vaziyatda Turkiya yakkalanib qoldi va aniqroq siyosiy harakatlarga xalqaro yordam ko'rsatilmagani unga ma'qul kelmadi. Voqealar rivoji shuni ko'rsatmoqdaki, Xalqaro hamjamiyat Suriya masalasida ikkiga bo'lingan va hech bir davlat Asad rejimini tugatish uchun koalitsiyaga boshchilik qilishga tayyor emas.

2015-yil yozidagi fojiali voqealar natijasida Turkiya hukumati ikki jabhada – Kurdiston ishchilar partiyasi (PKK) va unga aloqador "Xalq o'zini-o'zi mudofaa kuchlari"ga, shuningdek, "Islomiy davlat"ga qarshi kurashni boshladi. Bu o'zgarish bir vaqtning o'zida yangi imkoniyatlarni ochib berdi va turk-amerika munosabatlarining murakkabligini oldindan belgilab

berdi. Turkiya hukumati AQSh va IShIDga qarshi koalitsiyaga Injirlik havo bazasiga boshqariladigan va uchuvchisiz uchish apparatlarini joylashtirishga ruxsat berishga rozi bo'ldi.

Biroq, Qo'shma Shtatlarning harakatlari Amerika-Turkiya munosabatlariga yana bir bor kelishmovchilik olib keldi. 2015-yil oktabr oyida Obama ma'muriyati Suriya shimolida qurolli muxolifat koalitsiyasini, YPG hamda turli arab guruhlarini o'z ichiga olgan "Suriya demokratik kuchlari" (SDF) tuzishni qo'llab-quvvatladi. Turkiya DSS bilan hamkorlik qilishdan qat'iyon rad etdi. Shunga qaramay, AQSh Turkiya hududidagi Injirlik havo bazasi va boshqa harbiy-strategik ob'ektlardan foydalanishda davom etdi. Biroq 2016-yilning 15-iyulidan 16-iyuliga o'tar kechasi turk harbiylari tomonidan amalga oshirilgan davlat to'ntarishiga urinish Vashington va Anqara o'rtasidagi hamkorlik darajasini keskin pasaytirdi. Turkiya hukumatining Incirlik havo bazasini vaqtincha blokirovka qilish haqidagi qarori AQSh rahbariyati uchun kutilmagan yangilik bo'ldi.

2016-yilda Turkiyadagi davlat to'ntarishiga urinishdan so'ng, AQSh va NATOning kuchli qarshiliklariga qaramay, Anqaraning Rossiyadan S-400 raketalariga qarshi mudofaa tizimlarini sotib olish qarori nafaqat Turkiya va uning G'arb ittifoqchilari o'rtasida chuqurlashib borayotgan kelishmovchilikning ramzi bo'libgina qolmay, balki Turkiyaning munosabatlaridagi o'zgarishlarni ham anglatardi. tahdidni idrok etish. S-400 ning yetkazib berilishi bilan Turkiya F-35 dasturidan chetlashtirildi va Amerika Qo'shma Shtatlari tomonidan Sanksiyalar qonuni (CAATSA) orqali Amerikaning dushmanlariga nisbatan joriy qilingan sanksiyalar ob'ektiga aylandi. Turkiyaning tashkilotning asosiy raqobatchisidan mudofaa strategik qurollar tizimini olish qarori - ayniqsa Qrim anneksiya qilinganidan keyin Rossiya va Alyans o'rtasidagi munosabatlar keskin davrlarni boshdan kechirayotganida - Ittifoq ichida tanqidlarga sabab bo'ldi.

Amerikaliklar bilan munosabatlarning yomonlashuvi fonida Anqara Suriya yo'nalishida faollashdi. 2016-yilning 24-avgust kuni Turkiya Ozod Suriya armiyasi ko'magida Suriyada "Islomiy davlat", shuningdek, "Suriya kurdlarining terrorchi guruhlariga qarshi keng ko'lamli "Frot qalqoni" harbiy operatsiyasini boshladi. Shu kuni Anqaraga kelgan AQSh vitse-prezidenti Jon Bayden Turkiya rahbariyatining harakatlarini qo'llab-quvvatlashini e'lon qilib, faqat harbiy kampaniya boshlanganini aytishi mumkin edi. Turkiya Qurolli kuchlari AQShdan havo yordami oldi, lekin faqat IShIDga qarshi kurash uchun. Tomonlar suriyalik kurdlar Furot daryosidan o'tmasliklari haqida kelishib oldilar. "Agar ular [kurdlar] bu shartni bajarmasalar, hech qanday sharoitda AQShdan yordam ololmaydilar", deb ishontirdi amerikalik siyosatchi. "Frot qalqoni" operatsiyasi Anqaraga minimal muammoni hal qilishga imkon berdi: Turkiya uzunligi qariyb 100 km va chuqurligi 50 km gacha bo'lgan chegara hududi (Jerablus va Aazaz chegara shaharlari o'rtasida) ustidan nazorat o'rnatdi. Shunday qilib, IShIDga qarshi harbiy

kampaniyaning boshlanishi Turkiyaning Suriyaga nisbatan siyosati o'zgarishining muhim ko'rsatkichiga aylandi. Turkiya rahbariyati D.Tramp boshchiligidagi respublikachilarning yangi ma'muriyatidan "Suriya muammosi" bo'yicha ko'proq birdamlikni kutgan edi. 2017-yil fevralida Amerika prezidenti va uning hamkasblari telefon orqali suhbat chog'ida "Islomiy davlat"ga qarshi kurash bo'yicha strategik ahamiyatga ega Raqqa va El-Baba shaharlarida harakatlarni muvofiqlashtirishga kelishib olgan edi. AQSh prezidenti "ikki davlatning terrorizmning barcha ko'rinishlariga qarshi kurashdagi umumiy majburiyatini" yuqori baholadi va Turkiyaning ISHIDga qarshi kurashdagi hissasini yuqori baholadi. Anqarada Oq uyning yangi rahbari bilan muloqot o'rnatish mumkinligi haqidagi fikr kuchaydi. "Endi barcha rejalashtirish birgalikda amalga oshiriladi", - deya xulosa qildi Turkiya prezidentining matbuot kotibi I.Kalin. Biroq, bu umidlar oqlanmadi. 2017-yil may oyi boshida Tramp ma'muriyati va AQSh Mudofaa vazirligi "Islomiy davlat"ga qarshi kurashish uchun Suriya demokratik kuchlari homiyligida harakat qilayotgan YPG jangchilarini qurollantirish niyatida ekanligini e'lon qildi. Amerika rahbariyatining qarori bir kun avval Ostona sodir bo'lgan voqealar ortidan kelib chiqqan. 2017-yilning 4-may kuni Turkiya, Rossiya va Eron Suriyada to'rtta "eskalatsiya zonasi" tashkil etishga kelishib oldi.

Turkiya va uning "Ostona jarayoni"dagi hamkorlarining tashabbusi Suriya hukumati va Prezident B. Asad tomonidan qo'llab-quvvatlandi va ular "bu zonalarning maqsadi tinch aholini himoya qilish va jangarilar bilan sulh tuzishga imkon berish" deb belgiladi. Natijada, turk tomoni Idlib viloyati, shuningdek, Latakiya, Xama va Halab viloyatlarida xavfsizlik va barqarorlikni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash uchun "mas'ul" bo'lib chiqdi. Shunday qilib, Turkiya o'zini dushman guruhlardan to'sib qo'yishi mumkin bo'lgan hudud kengayib bordi. Bu masalada Qo'shma Shtatlar bilan hamkorlik minimal darajaga tushirildi. 2018-yilda Anqara va Vashington o'rtasidagi "Suriya masalasi" bo'yicha hal etilmagan kelishmovchiliklar munosabatlarda kelishmovchilikni keltirib chiqarishda davom etdi. Suriya kurdlarining jangari guruhlarini qurol-yarog' bilan ta'minlab, ularning chegara hududlardan chiqib ketishini kechiktirish orqali AQSh hukumati doimiy ravishda Turkiya tomonining g'azabiga uchradi. AQShning "Suriya demokratik kuchlari" otryadlari negizida "chegara xavfsizligi kuchlari"ni tashkil etish haqidagi bayonotlari vaziyatni yanada keskinlashtirdi. Turkiya armiyasi 2018-yilning 20-yanvar kuni Afrin shahrida "mintaqani terroristlardan tozalash" maqsadida PKK, Demokratik ittifoq partiyasi, Xalq o'zini-o'zi mudofaa kuchlari va "Islomiy davlat"ga qarshi "Zaytun novdasi" operatsiyasini boshlagan edi. Nafaqat kurdarga, balki Suriyada kurd jangovar guruhlari tomonida xizmat qilayotgan AQSh harbiylariga nisbatan ham vazminlikka chaqiruvlar Turkiya rahbariyatini ishontira olmadi. Afrin Turk Qurolli Kuchlari tomonidan bosib olindi.

Operatsiyaning keyingi bosqichi Manbij shahri bo'ldi. 2018-yil aprel oyida Suriya demokratik kuchlari harbiy koalitsiyasining bo'linmalari bu shaharni ham tark eta boshlagan.

O'sha-yilning iyun oyida Anqara va Vashington tomonidan Suriyaning Manbij shahrida vaziyatni barqarorlashtirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" deb nomlangan muayyan hujjat qabul qilingani haqida e'lon qilingani AQSh-Turkiya hamkorligini tiklash yo'lidagi qadam bo'ldi. Turkiya tashqi ishlar vaziri M.Chavusho'g'li va sobiq AQSh Davlat kotibi M.Pompeo "barcha ko'rinishlarida" terrorizmga qarshi birgalikda kurash olib borishga tayyor ekanliklarini ma'lum qildi. Tomonlar o'z-o'zini himoya qilish xalq otryadlarini shahardan olib chiqib ketish to'g'risida kelishuvga erishdilar. "Yo'l xaritasi" qoidalari Suriyaning boshqa hududlariga ham tatbiq etilishi rejalashtirilgan edi. Hozircha Anqara Vashington bilan Manbijda qanday harakat qilishi ma'lum: Turkiya va Amerika harbiylari shahar va uning atrofini birgalikda patrul qiladi.

Turkiyaning Suriyadan otilgan artilleriya o'qlari portlashi bilan bog'liq bir necha hodisalardan so'ng NATO a'zolaridan birini himoya qilish bo'yicha birlashgan chora-tadbirlar talabi murakkab AQSh-Turkiya munosabatlarining muhim sinoviga aylandi. Turkiya Suriya bilan chegaralar yaqinida qo'shinlar guruhini kuchaytira boshladi. Alyans bunga javoban 2013-yil boshida Turkiya-Suriya chegarasi yaqinida Patriot zenit-raketa komplekslarining bir nechta Amerika batareyalarini joylashtirishga rozi bo'ldi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda ikki davlat o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni qiyin yoki cheklangan hamkorlik deb ta'riflash mumkin. AQSh Kongressi tadqiqot xizmati tahlilchilari o'zlarining so'nggi hisobotlarida zamonaviy Turkiya-Amerika munosabatlari eng past darajaga etganini taxmin qilishdi. Suriya bo'yicha kelishmovchiliklar hamda ko'plab hal etilmagan muammolar ikki tomonlama munosabatlarda qo'shimcha keskinlikni yuzaga keltiruvchi omil bo'lib, strategik noaniqlik omiliga aylandi.

Suriya muammosining dastlabki davrida, qurolli mojaro boshlanganda Turkiya uchun Asadni hokimiyatdan ag'darish eng muhim vazifa bo'lgan bo'lsa-da, Suriyaga nisbatan o'z pozitsiyasini qayta ko'rib chiqdi va o'zi terrorchi tashkilotlar sifatida tasniflangan kurd guruhlarini nishonga olgan holda ko'proq o'z chegaralarini himoya qilishga e'tibor qaratdi. AQSh tomonida asosiy e'tibor to'qqiz-yil avval boshlangan qurolli mojarodan keyin terrorizmga qarshi kurashga qaratilgan. Mavjud holatni tahlil etgan holda, ikki davlat o'z maqsadlariga erishish uchun mahalliy ittifoqchilar va vositachilar bilan hamkorlik qilib, strategik maqsadlari sari intilishmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. J. Flanagan, Samuel J. Brannen, "Turkey's Shifting Dynamics: Implications for U.S–Turkey Relations", Centre for Strategic & International Studies, June 2008. –P.2.
2. J. Flanagan, Samuel J. Brannen, "Turkey's Shifting Dynamics: Implications for U.S–Turkey Relations", Centre for Strategic & International Studies, June 2008.– P.3.
3. А.И. Алиева «Сирийская проблема» в турецко– американских отношениях // Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. – 2018 – Vol. 18 – N.4. – P.790.
4. Jeremay M. Sharp, Christopher M. Blanchard, "Syria: Unrest and U.S. Policy", RL3348, Congressional Research Service, May 24, 2012. – P.10.
5. Christopher M. Blanchard, Alex Arieff, (et el), "Change in the Middle East: Implications for U.S. Policy", Congressional Research Service, March 7, 2012. – P.13.
6. Bulent Aliriza, Bulent Aras, "U.S– Turkish Relations: A Review at the Beginning of the Third Decade of the Post– Cold War Era", SAM & CSIS, November 2012. – P.9.
7. См.: Brennan M. U.S. and Turkey mulling "safe zone" in northern Syria // CBS News. July 27, 2015. URL: <https://www.cbsnews.com/news/us– turkey– want– safe– zone– northwest– syria– border– usrejects– no– fly– zone/> (accessed: 17.09.2018).
8. Boshbakan Erdo'g'anning Obama muloqatidan keyin tushuntirishlari // Hurriyet. URL: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan– erdoganin– obama– gorusmesi– sonrasi– aciklamalari18786674>
9. Statement by the President on ISIL. September 10, 2014. The White House. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the– press– office/2014/09/10/statement– president– isil– 1> (accessed: 18.08.2018).
10. Свистунова И.А. Турция и сирийский кризис: вызовы и возможности для внешней политике Анкары // Проблемы национальной стратегии. – 2018. – № 1(46). – С.75.
11. Mehmet Yegin, "Turkey– U.S. Relations: Embedded Disputes", The Journal of Turkish Weekly, February 4, 2015. <http://www.turkishweekly.net/columnist/3933/turkey– u– s– relations– embedded– disputes.html>
12. Kostas Ifantis, "The US and Turkey in the fog of Regional Uncertainty", Greese Paper No. 73, LSE; London, August 2013, – P.22.
13. Erol Cebeci, Kadir Üstun, "The Syrian Quagmire: What's Holding Turkey Back"?, // Insight Turkey. – Vol.14. – No.2. – 2012. – P.14.
14. Хабибе Оздал Ирина Звягельская, Ирина Свистунова. РОССИЯ И ТУРЦИЯ – ПАРТНЁРЫ ИЛИ СОПЕРНИКИ? //Публикация подготовлена в сотрудничестве с офисом

Фонда им. Фридриха Эберта в Турции. – <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/moskau/18043.pdf>

15. Военные США прибыли в Турцию для службы в расчетах ЗПК «Пэтриот». URL: <https://ria.ru/20130104/917111129.html> (дата обращения: 28.03.2021).

16. Ebru Canan– Sokulu (Ed.), Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the 21th Century, Lexington Book: UK, 2013. – P.18.